

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKA GÖRE İNTİHAR SUÇUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF SUICIDE CRIMES BY COMPARATIVE LAW

Mehmet ERGÜN

Dr.Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Bartın/Türkiye
Assist. Prof., Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Bartın / Turkey

mehmetergun61@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-6149-2358

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16 Ekim /October 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 15 Aralık/December 2020

Yayın Tarihi/Published: Aralık/December 2020

Atıf/Cite as: Ergün, Mehmet. “Karşılaştırmalı Hukuka Göre İntihar Suçunun Değerlendirilmesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 14 (Aralık 2020), 299-318.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

ÖZ

İntihar olaylarının tarihçesi insanlık tarihinin ilk devirlerine kadar uzanır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren başlayıp, günümüze kadar kişinin kendisini öldürmesi anlamına gelen pek çok intihar olayının vuku bulunduğu muhakkaktır. İntihar meselesi felsefe, sosyoloji, hukuk, din ve ahlâk disiplinlerinde önemli değerlendirmelere konu olan bir meseledir. Bazı toplum, düşünür ve düşünce sistemleri intiharı doğrudan bir hak olarak görürken, bazıları da intihar suçunu hiç bir şekilde onaylamaz. Bazı düşünürlere göre ise, hayat artık zor ve çekilmez bir hâl aldıysa, kişi hayatını sonlandırma hak ve hürriyetine sahip olmalıdır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dinine göre kişinin kendisini öldürmesi Allah'a, varlığa ve hayata karşı işlenen büyük bir günah/suç olup hukuka aykırı bir fiildir. Çünkü her intihar olayı öncelikle hayat veren ve verdiği canı almaya yegâne hakkı olan Şâri' Te'âlâ'ya, ayrıca kişinin kendisine, ailesine, milletine, devletine, hatta insanlığa karşı işlenen bir suçtur. Şüphesiz intihar olaylarının sosyolojik, psikolojik, ahlâkî, hukukî vb. boyutları vardır. Ancak biz bu makalemizde intihar olayının hukukî yönünü mukayeseli hukuk açısından değerlendireceğiz. Zira intihar olaylarının son zamanlarda giderek yaygınlaşması ve sosyal sorumluluk duygusu böyle önemli bir araştırmayı zorunlu kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Karşılaştırmalı Hukuk, İntihar, İntihar Suçu.

ABSTRACT

The history of suicide events dates back to the early ages of human history. It is certain that many suicide incidents, which started from the early periods of human history and have meant that the law subject / person killed himself/herself, have occurred. Suicide issue it is an issue that is subject to important evaluations in philosophy, sociology, law, religion and moral disciplines. Some societies, and some thinkers and some thought systems see suicide as a direct right. Some societies and some thinkers and some thought systems do not approve of suicide in any way. According to some thinkers, if life has now become difficult and unbearable, one must have the right and liberty to end his life. According to Judaism, Christianity and Islamic religion, killing one's self is a big sin/crime against God, being and life, and it is an illegal act. Because every suicide event is a crime committed against the Lawgiver, who gives life first and has the only right to take the life he gives, and also against himself, his family, nation, state, and even humanity. Undoubtedly, the sociological, psychological, moral, legal, etc. of suicide events there are sizes. However, in this article, we will evaluate the legal aspect of suicide in terms of comparative law. This is because suicide cases have become widespread in recent times and a sense of social responsibility has made such an important research necessary.

Keywords: Islamic Law, Comparative Law, Suicide, Suicide Crime.

GİRİŞ

İntiharın hukukî boyutundan önce, insanoğlunun varlık hiyerarşisi içerisindeki üstün konumundan öncelikle söz etmek gerekir. İslâm dinine göre insan kendisine ilâhi ruhtan üflenilen,¹ yaratılmışların en şerefli,² yeryüzünün halifesi,³ meleklerin kendisine secde ettiği,⁴ sayısız nimetlerle onurlandırılan,⁵ varlığı üzerine yemin edilen,⁶ “Ey kullarım!”⁷ hitabıyla ünlenilen, hukuken dini, ırzı, aklı, malı, canı ve vücut bütünlüğü korunan,⁸ Şâri‘ Te‘âlâ’ya,⁹ insanlara hatta bütün varlıklara karşı bazı sorumlulukları olan,¹⁰ din farkı gözetilmeksizin ölüsüne dahi saygı duyulması gereken seçkin bir varlıktır.¹¹ İnsanoğlunun bir nefesi, bir cana değer. İnsandan düşen bir saç teli, bir madene değer.¹² İnsan âlemin özü, kâinatın söyleyen dili ve gören gözüdür.¹³ Kendisinde âlemler saklı, gizli ve gizemli bir varlık olan insanın hayatı söz konusu olduğu durumlarda namaz ibadeti dahi bozulabilir.¹⁴

Tarihî süreç içerisinde başlangıçta da karşılaşılabilen ve hoş görülme-yen intihar olayları günümüz toplumları için çok daha yaygın bir hukukî mesele olmuştur. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü’nün verilerine göre dünya genelinde her kırk saniyede bir kişi, Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre de 2018 yılı içerisinde Türkiye’de 3161 kişi kendi hayatına son vermiştir.¹⁵

¹ es-Secde 32/7-9; Sâd 38/72. Varlık hiyerarşisinde insanın yüksek konumuna ilişkin detaylı bilgi için bk. Mehmet Ergün, “İslâm Hukukuna Göre Kadına Yönelik Şiddet ve Cinayet Olaylarının Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/68 (Aralık 2019), 1327.

² et-Tîn 95/4.

³ el-Bakara 2/30; el-En‘âm 6/165; Fâtır 35/39.

⁴ el-Bakara 2/34.

⁵ el-İsrâ 17/70.

⁶ el-Beled 90/3.

⁷ ez-Zümer 39/10, 16, 17, 53; ez-Zuhuf 43/68.

⁸ Fahreddin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 7. Baskı, 2008), 291-302; Mehmet Ergün, *İslâm Hukukunda Yapı Mâliklerinin Kusursuz Sorumluluğu* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 150.

⁹ el-Kıyâme 75/36; et-Tekâsür 102/8.

¹⁰ er-Rahmân 55/8; et-Tahrîm 66/6; el-Kıyâme 75/36.

¹¹ krş. el-Mâide 5/31; Ebû ‘Abdillâh Muḥammed b. İsmâ‘îl el-Buhârî, *Şaḥîhu’l-Buḥârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, (1401 /1981), “Cenâiz”, 50; Ebü’l-Ḥüseyn Müslim b. el-Ḥaccâc el-Ḳuşeyrî en-Nîsâbüri, *el-Câmi‘u’s-Şaḥîḥ* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), “Cenâiz”, 81.

¹² Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* (Ankara: TDV Yayınları, 4. Baskı, 2001), 44-45.

¹³ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe)* (Ankara: Bilgi Yayınları, Olgaç Matbaası, 1980), 122.

¹⁴ Aḥmed Râfi‘ et-Tahtâvî, *Hâşiyetü’t-Tahtâvî ‘alâ Merâķi’l-felâḥ şerḥu Nûri’l-izâḥ* (Mısır: Matba‘a-i Muştafa Muḥammed, 1356/1937), 203, 204; Ebu’l-İhlâs Ḥasen b. ‘Ammâr b. ‘Alî eş-Şürünbülâlî, *Merâķi’l-felâḥ bi-İmdâdi’l-Fettâḥ şerḥu Nûri’l-izâḥ ve necâti’l-ervâḥ* (İstanbul: Dersa‘âdet Kitabevi, 1985), 144-145.

¹⁵ NTV, “İntihar oranları dünyada artıyor, her 40 saniyede bir kişi intihar ediyor, Türkiye’de durum ne?” (Erişim 21 Mayıs 2020).

Hukuk, dolayısıyla hukukçu çevresinde cereyan eden olaylardan soyutlanamayacağı ve hayatla birlikte yürümesi gerektiği için,¹⁶ konu üzerinde sosyolojik, psikolojik, dinî, ahlâkî, hukukî vb. farklı alanlarda birçok araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, intihar olgusu Allah Te‘âlâ’ya, insana, insan hayatına, insanın ruh ve vücut tamlığına hatta bütün insanlara yönelik bir suç olduğundan dolayı üzerinde yeni araştırmaların yapılmasını gerekli kılan, oldukça dinamik bir konudur. Ayrıca İslâm hukuku, hukuka aykırı fiillerin bir de uhrevî mesuliyetlerinin olabileceğini benimsemiş bir hukuk sistemi olduğu için,¹⁷ intihar eğilimi olan kişiler üzerinde caydırıcılığı çok daha etkin olabilmektedir. Nitekim yerleşik hukuk kuralına göre de vukuu muhtemel bir olayın oluşmaması için sarf edilecek çaba oluşan zararın izalesinden hem daha pratik hem de daha kolaydır.¹⁸

1. Tanım

İntihar kelimesi “nahr” kökünden türemiş Arapça bir kelime olup¹⁹ “devenin göğsünün üst kısmından bıçak vurup boğaz damarlarını kesmek”,²⁰ “katele nefsehû”,²¹ herhangi bir şekilde “katl-i nefis, itlâf-ı nefis”,²² “kendini öldürmek”,²³ “kendi kendini öldürmek, kendi canına kıymak”,²⁴ “nefsini telef etmek”²⁵ anlamlarına gelir. Bir “fi‘li kabîh”²⁶ olarak intihar fiili fıkıh doktrininde “katele nefsehû” (kendi kendini öldürdü) şeklinde ifade edilmiştir.²⁷ Bir hukuk terimi olarak intihar hukuk süjesinin kendi hür iradesiyle²⁸ herhangi bir şekilde kendi

¹⁶ Vehbi Yavuz, *Çağdaş Fıkıh Problemleri* (Bursa: Feyiz Yayınları, 2008), 15-17.

¹⁷ Yûsuf Karadâvî, *İslâm Hukuku (Evrensellik-Süreklilik)*, çev. Yusuf Işıcık - Ahmet Yaman (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2. Baskı, 2014), 31-38.

¹⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Baskı, 2013), 94.

¹⁹ Luvîs Ma‘lûf el-Yesûî, “nhr”, *el-Müncid fi’l-lügâ ve’l-a‘lâm* (Beyrût: Dâru’l-Maşriq, 26. Baskı, 1982), 794.

²⁰ Muhammed Hamdi Yazır, “nahr”, *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh Istılahları Kâmûsu*, haz. Sıtkı Güllü (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 4/69; Erdoğan, “nahr”, 444.

²¹ Ma‘lûf, “nhr”, 794.

²² Şemseddin Sâmî, “intihar”, *Kâmûs-ı Türki* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), 171.

²³ Ferit Devellioğlu, “intihar”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 6. Baskı, 1984), 529.

²⁴ D. Mehmet Doğan, “intihar”, *Büyük Türkçe Sözlük* (b.y.: İz Yayıncılık, 11. Baskı, 1996), 548.

²⁵ Erdoğan, “intihar”, 253.

²⁶ Muallim Nâcî, “intihar”, *Lügat-ı Nâcî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), 121.

²⁷ ‘Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Aḥmed es-Semerkindî, *Tuḥfetü’l-fukahâ*, thk. el-İmâm Muhammed el-Muntaşır Billâh el-Kitânî - Vehbe Muştafâ ez-Zuhaylî (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1438/2017), 1/495, 496; Muhammed b. Ferâmûz Molla Hüsrev, *Dürerü’l-hükkâm fî şerhi Ğureri’l-aḥkâm* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1970), 1/163; Seyyid Sâbık, *Fıkhü’s-sünne* (Mısır: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, Dâru’l-Ḥadîs, ts.), 1/447-448.

²⁸ İradeyi sakatlayan nedenlerden biri olan “Hata” sebebiyle kendi ölümüne yol açan kişi, müntehir kapsamında değerlendirilmez. Bk. Zeynüddin b. İbrâhîm İbn Nüceym el-Mısrî, *el-Baḥru’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik* (Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 2. Baskı, ts.), 2/215; Ali Haydar Efendi (Büyük), *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, nşr. M. Çevik - K. Meral (İstanbul: Üçdal Neşriyat, Fatih Matbaası, 2. Baskı, 1966), 507-508; Abdülkerim Zeydân, *Fıkıh Usûlü*, çev. Ruhi Özcan (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1993), 111-113; Halil İbrahim Acar, “Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler I – Hata”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1999), 79-109.

canına kıyması demek olup²⁹ doktrinde “katele nefsehû/kâtilu nefsihi” terimleri ile ifade edilen olay,³⁰ bilâhare intihar terimiyle çok daha yaygın bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır.³¹

Türk Hukuk Lûgatı’na göre intihar “alm. selbstmord, fr. suicide, ing. suicide, self-murder, lât. mors voluntaria, suicidium” şahsın kendisini öldürmesi³² anlamına gelir. Bir başka tanıma göre intihar kişinin kendisine yönelik olan bir saldırı eylemi demektir.³³ Fransız sosyolog Emile Durkheim’a (öl. 1917) göre ise, ölen şahsın ölümle neticeleneceğini bildiği halde giriştiği müspet veya menfi bir fiilin mübaşeretden yahut tessebbüben sonucu olarak vuku bulan her ölüm hadisesi intihar olarak tanımlanır.³⁴

2. Hukuka Aykırılığı

Kadîm düşünür ve düşünce ekollerinde intihar fiilinin bir hak olup olmadığı meselesi tartışmalara konu olmuş önemli bir meseledir. Sokrat’a (öl. m.ö. 399) göre can tanrılara mahsus bir mülk olduğu için, tanrıların mülküne yönelik olarak işlenen intihar onların gazabına yol açar. Eflâtun da (öl. m.ö. 347) kişinin tahammül sınırlarını zorlayan hâl ve durumlar dışında intiharı benimsememiştir. Aristo (öl. m.ö. 322) hiçbir surette intiharı benimsemediği gibi, her intihar eylemini devlete karşı işlenmiş bir suç olarak değerlendirmiştir. Epikuros’a (öl. m.ö. 270) göre hayat kişiye haz vermemeye başladığı hallerde kişinin hayatını sonlandırma hakkı ve hürriyeti olmalıdır. Stoacılar göre kişi canı üzerinde serbestçe tasarruf hakkına sahip olabilmelidir. Seneca’ya (öl. m.s. 65) göre elemeler ve yaşlılığın zorlukları karşısında intihar kişi için bir kurtuluş yolu olabilir. Ancak kişinin sorumlu olduğu bazı şahıslar olduğu sürece, onlar için hayatı tercih etmesi insanî bir vazifedir. Cicero da (öl. m.ö. 43) dinî ve sosyolojik bazı gerekçelerle intiharı asla meşru görmemiştir.

Yahudilik temelde intiharı reddeder. Akl-ı selîm olan bir kişinin kendi iç iradesi ile intihar edemeyeceğini varsayarak intihar eden kişinin mesul tutulamayacağını ve Yahudilik inanç esasları ve geleneklerine göre defin işlemlerinin yapılmasının gerekliliğini

²⁹ Cemalettin Şen, *Bilinç ve Etkisi (İslâm Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi)* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 249.

³⁰ Yenişehirli Şeyhü’l-İslâm Abdullah Efendi, *Behçetü’l-fetâvâ ma’an-nukûl* (İstanbul: Dâru’t-Tıbbâ’ati’l-Âmire, 1266/1850), 29; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühû* (Dımaşk: Dâru’l-Fikri’l-Mu’âşır, 34. Baskı, 435/2014), 2/425.

³¹ Hayati Hökelekli, “İntihar”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 22/351.

³² Heyet, “İntihar”, *Türk Hukuk Lûgatı* (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 4. Baskı, 1998), 163.

³³ Altan Eşsizoglu – Mustafa Sercan, “İntihara Azmettirme, Teşvik, Yardım ve İntihar Kararını Kuvvetlendirme İddiasında Adli Psikiyatrik Değerlendirme: Bir Olgu Sunumu”, *Türk Psikiyatri Dergisi* 28/3 (2017), 214.

³⁴ Hökelekli, “İntihar”, 22/351.

benimsenmiştir. Ayrıca kişinin şirket zorlanması, katliama uğrayacak olması ve iffetini koruması söz konusu olduğu hâl ve durumlarda intihar etmesi faziletli bir eylem olarak görülmüştür.

Hıristiyanlıkta da intihara kesinlikle cevaz verilmemiştir. Son zamanlarda oluşmaya başlayan bazı ılımlı görüşlere rağmen, Hıristiyanlıkta intihar hâlâ büyük günah olarak kabul edilmektedir.³⁵

İslâm dinine göre de Hâkim³⁶ ve Şâri‘ Te‘âlâ’nın vazettiği dini hükümlerin bazı temel gayeleri olup bu gayelerin sonuç bakımından ya insanlar için üstün bir yararı sağlama veya insanlardan bir takım zararları savmak gibi yüksek hedefleri vardır. İşte bu bağlamda, *dinin muhafazasını emrettiği beş zaruri değerden biri de canın korunması prensibidir.*³⁷ *Kişi, hukuka aykırı bir şekilde başkasının can ve vücut bütünlüğüne zarar veremeyeceği gibi, kendi can ve vücut tamlığına zarar verecek tasarruflarda da bulunamaz.*³⁸ *Zira verdiği canı alma hak ve yetkisine sahip olan ancak Allah Te‘âlâ’dır.*³⁹

“*Lâ tektülû enfuseküm*” (*kendinizi öldürmeyin*)⁴⁰ âyeti, Hâkim Te‘âlâ’nın intiharı yasakladığını açıkça ifade ettiği gibi, kişinin kasıt ve iç iradesiyle kendisinin helâk ve itlâfına yol açacak zararlı fiillerden özenle sakınmasını da gerektirmektedir.⁴¹ “*Ey iman edenler! Allah’ın ve Resûlü’nün önüne geçmeyin, Allah’tan korkun...*”⁴² âyeti de söz ve eylemlerle Allah ve Resûlü’nün önüne geçmenin hukuka aykırı, haram bir fiil olduğunu göstermektedir.⁴³

Resûlüllah da (s.a.v.) şu hadisleriyle intihar fiilinin günah ve hukuka aykırı bir fiil olduğunu ifade buyurmuşlardır: “*Sizden önceki ümmetlerden birinde yaralı bir adam vardı. Yarasının ağrısına dayanamayarak bıçakla elini kesti. Kanaması durmadığı için de adam öldü.*

³⁵ Hökelekli, “İntihar”, 22/351.

³⁶ Zeydân, *Fıkıh Usûlü*, 353-355.

³⁷ Muhammed Ebû Zehrâ, *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*, çev. Abdülkadir Şener (Ankara: Fon Matbaası, 3. Baskı, 1981), 317; ‘Abdülkerim Zeydân, *el-Vecîz fî usûli’l-fıkh* (Bağdat: Dersa‘âdet, 6. Baskı, ts.), 379; Zekiyüddin Şa‘bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-Fıkh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 19. Baskı, 2014), 413-415.

³⁸ Şâmil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiil* (Ankara: DİB Yayınları, 2. Baskı, 1999), 28-30; Ali Kaya, *İslâm Hukukunda Bedene İlişkin Zararlar ve Tazmini* (Bursa: Emin Yayınları, 2007), 65 vd.; Fahreddin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 7. Baskı, 2008), 293-296.

³⁹ bk. el-Hicr 15/23; Kâf 50/43; en-Necm 53/44.

⁴⁰ *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Heyet (Medine: Hâdimü’l-Harameyni’s-Şerifeyn Kral Fehd Mushaf Basım Kurumu, 1412/1992), en-Nisâ 4/29; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 3/44.

⁴¹ Celâleddin el-Mahallî - Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn* (İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi Yayınları, ts.), 1/75; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili Türkçe Tefsir* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1982), 2/1343; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/44.

⁴² el-Hucurât 49/1.

⁴³ Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, 2/184-185.

Buna karşın Allah Te'âlâ, 'Kulum canı konusunda önüme geçti, ben de ona cenneti haram kıldım.' buyurdu."⁴⁴ "Kim kendini bir dağdan aşağıya atarak intihar ederse (...). Kim zehir içerek intihar ederse (...). Kim de bir demir parçasıyla intihar ederse (...) sonsuza dek demiri kendine sokup duracaktır."⁴⁵ "Kim de kendini boğarak intihar ederse, cehennemde de kendisini boğup duracaktır."⁴⁶

Türk pozitif hukukuna göre ise, intihar eyleminin kendisi suç değildir.⁴⁷ Ancak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 84'üncü maddesine göre⁴⁸ "Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Başkalarını intihara teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır..."⁴⁹

3. Hukukî Neticeleri

Müslüman olarak ölen kişinin cenaze namazını kılmak/kıldırarak ümmetin ayırıcı özelliklerinden biridir.⁵⁰ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) "Ümmetime ölülerinin yıkanması ve üzerlerine cenaze namazı kılınması farz kılındı." buyurdular.⁵¹ Bu esasa göre Müslümanların ölen Müslüman kişiyi teçhiz ve tekfin etmeleri farzı- kifâye kabilinden bir ibadettir.⁵²

⁴⁴ Buhârî, "Enbiyâ", 50.

⁴⁵ Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ b. Servet et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-şâhîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), "İmân", 16, "Tıp", 7; Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), "Cenâiz", 68; Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1402/1982), 2/254, 478; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, thk. Ferîd 'Abdü'l-'Azîz el-Cündiyy (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004), 1/254.

⁴⁶ Buhârî, "Cenâiz", 83; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/254.

⁴⁷ Heyet, "intihar", 163; Erdoğan, "intihar", 253, 254; Eşsizoglu – Sercan, "İntihara Azmettirme...", 212.

⁴⁸ Ayşegül Huysal, *Türk Ceza Kanunu'nda İntihara Yönlendirme Suçu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), iii. Konuya ilişkin detaylı bilgi için bk. Ümit Naci Gündoğmuş vd., "İntihar Girişimlerinde Sağlık Personelinin Adli İhbar Yükümlülüğü", *Adli Tıp Dergisi* 18/2 (2004), 38-44; Uğur Ersoy, "İntihara Yönlendirme Suçu", *TBB Dergisi* 136 (2008), 75-140; Zeki Hafizoğulları - Muammer Ketizmen, "5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Hayata Karşı Suçlar", *Ankara Barosu Dergisi* 66/1(Kış 2008), 143-154; Zafer İçer, "İntihara Yönlendirme Suçu TCK. md. 84)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28/1 (2020), 295-347.

⁴⁹ Türk Ceza Kanunu (İstanbul: Beta Yayınları, 12. Baskı, 2015), 46-47.

⁵⁰ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Enşârî er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1435-1436/2014), 2/538.

⁵¹ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr şerhu Muhtaşari'l-Müzenî fi fikhi mezhebi'l-İmâmi 'ş-Şâfi'i*, thk. eş-Şeyh 'Alî Muhammed Mu'avviz - eş-Şeyh 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Baskı, 1439/2018), 3/51.

⁵² Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Ğudûrî, *el-Muhtaşar* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1398/1977), 25 vd.; 'Abdullâh b. Muhammed b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, ta'lik. Şeyh Maḥmûd Ebû Daḳîka (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991), 1/90 vd.

Kişi iç iradesiyle intihar ederse Hanefî ve Şâfiîlerin fetvaya esas olan görüşlerine göre her ne kadar intihar başkasını katletmekten daha büyük bir günah ise de intihar eden kişinin cenazesi yıkanır ve üzerine cenaze namazı kılınır. İntihar eden kişi işlediği fiiliyle büyük günah işlemiş olup fâsık konumuna düşer. Ancak onun bu fiili yeryüzünde ifsat çıkarma anlamı içermez. Fakat diğer fâsıklar gibi o da iç iradesiyle kendi canına kıyarak, kendisine zulmetmiştir.⁵³

İmam-ı Azam Ebu Hanife (öl. 150/767)⁵⁴ ile İmam Muhammed'e (öl. 189/804) göre intihar eden kişinin cenazesi yıkanır ve üzerine cenaze namazı kılınır.⁵⁵ İmam Ebu Yusuf (öl. 182/789) ve İbnü'l-Hümâm (öl. 861/1457) gibi bir gurup Hanefî hukukçuya göre ise, intihar eden kişinin cenaze namazı kılınmaz.⁵⁶ Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzuruna intihar etmiş bir kişinin cenazesi getirildiğinde Resûlüllah onun cenaze namazını kıldırılmamışlardı.⁵⁷ Şeyhülislâm İbn Kemâl (öl. 940/1534) ile Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi de (öl. 982/1574) intihar eden kişinin cenaze namazının kılınmayacağına yönelik fetva vermişlerdir.⁵⁸

Mâlikîlere göre devlet başkanının intihar eden kişinin cenaze namazını kıldırması mekruhtur.⁵⁹ İntihar eden kişinin cenaze namazını devlet başkanı değil, bir başkası kıldırır. Devlet başkanı, fazilet erbabı ve kemal sahibi kişilerin intihar eden kişilerin cenaze namazlarını kıldırılmaları başkalarına ibret, intihar eden kişiler için de zecr amacı taşır.⁶⁰

⁵³ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 2/425.

⁵⁴ 'Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Aḥmed es-Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ*, thk. el-İmâm Muhammed el-Muntaşır Billâh el-Kitânî - Vehbe Muştafâ ez-Zuhaylî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1438/2017), 1/495, 496; İbrâhîm b. Muhammed el-Ḥalebî, *Mültekâ'l-ebhûr* (İstanbul: Şirket-i Şahâfiyye-i 'Osmaniyye Matba'asi, 1316/1898), 59; Yenişehirli, *Behçetü'l-fetâvâ*, 29.

⁵⁵ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ḥasen eş-Şeybânî, *el-Aşl*, thk. eş-Şeyḫ Aḥmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (1438/2017), 1/225; Yenişehirli, *Behçetü'l-fetâvâ*, 29. Bu konudaki fetva şöyledir: "Kendini amden salb ve katleden Zeydin gasl olup nemazi kılınmak lâzım olur mi? El-cevap: Olur." Yenişehirli, *Behçetü'l-fetâvâ*, 29.

⁵⁶ Kemâlüddîn Muhammed b. 'Abdulvâhid b. Mes'ûd İbnü'l-Hümâm es-Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-kadir (Netâicu'l-efkâr fî keşfi'r-rümûzi ve'l-esrâr tekmilesi ile birlikte)* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, ts.), 2/150; Ebû Bekr b. 'Alî b. Muhammed el-Ḥaddâdî, *el-Cevheretü'n-neyyire 'alâ Muhtaşarı'l-Ḳudûrî* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1978), 1/145; Ḥalebî, *Mültekâ'l-ebhûr*, 2/425.

⁵⁷ Ebû 'Abdillâh Muhammed eş-Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-aḥbâr min eḥâdis-i Seyyidi'l-Aḫyâr* (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1973), 4/84; Heyet, *el-Fetâvâ el-Hindiyye* (Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye - Mehmet Özdemir, 3. Baskı, 1393/1973), 1/163.

⁵⁸ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/163; Muhammed Emîn İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), 2/211; Şürünbülâlî, *Merâki'l-felâh*, 144-145.

⁵⁹ Şemsüddîn Muhammed 'Arafe ed-Desûkî. *Ḥâşiyetü'd-Desûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr*, ed. Muhammed 'Abdullâh Şâhîn (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Baskı, 2011), 1/672.

⁶⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/253; İbn Cüzey, Aḥmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî el-Mâlikî, *el-Kavâninu'l-Fıkhîyye* (b.y.: ts.), 77; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 4/84, 85; İbn Nuceym, *el-Baḫru'r-râik*, 2/215; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 2/425.

Şâfîlilere göre de intihar eden kişinin cenazesi yıkanır ve üzerine cenaze namazı kılınır.⁶¹ Hanbelîlere göre ise, intihar eden kişinin cenaze namazı kılınmaz. Zira Resûlüllah (s.a.v.) intihar eden kişinin cenaze namazını kılmamışlardı.⁶² Ancak ünlü Hanbelî hukukçu İbn Kudâme'ye (öl. 620/1223) göre ise, bizzat devlet başkanı tarafından olmamak kaydı ile intihar eden kişinin cenaze namazı kılınır.⁶³

İbrahim en-Nehâî (öl. 96/714), Ashâb-ı kirâm (r. anhum) intihar eden kişi dâhil ehl-i kible olan kişileri cenaze namazından mahrum etmedikleri için⁶⁴ devlet başkanının da intihar eden kişinin cenaze namazını kıldırabileceğini ileri sürmüştür.⁶⁵ Atâ b. Ebî Rebâh da (öl. 114/732) “(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah’a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara.”⁶⁶ âyetinin işareti ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Lâ ilâhe illelâh diyen kişinin cenaze namazını kılmamazlık etmem.” hadisi ile intihar eden kişinin de cenaze namazının kılınacağını,⁶⁷ hatta devlet başkanının dahi kıldırabileceğini ileri sürmüştür.⁶⁸

Netice olarak, hukukçuların çoğunluğuna göre intihar eden kişinin cenaze namazı kılınır. Zira Resûlüllah’ın intihar eden şahsın cenaze namazını kıldırmadığına ilişkin olarak rivayet olunan hadis muhtemelen zecr içindir. Nitekim Hz. Peygamber borçlu olarak ölen şahsın cenazesini de bizzat kıldırılmamışlardı, ancak kılınmasını emretmişlerdi.⁶⁹ Ünlü İslâm hukukçusu İbn-i Hazm’a (öl. 456/1063) göre de intihar eden kişinin cenaze namazı kılınır. Hatta bu gibi kişilerin cenaze namazlarını devlet başkanı dahi kıldırabilir.⁷⁰ Zira yarasının ağrısına sabredemeyip intihar eden Kuzman olayı karşısında Hz. Peygamber’in (s.a.v.),

⁶¹ Ebû ‘Abdillâh Muḥammed b. İdrîs eş-Şâfi‘î, *el-Ümm*, thk. Muḥammed İbrâhîm el-Ḥifnâvî (Kâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 1429/2008), 2/264; ‘Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd el-Kâsânî, *Kitâbu Bedâi‘u’s-şanâi‘ fi tertîbi’s-Şerâi‘* (Beyrût: Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, 2. Baskı, 1394/1974), 1/311; Muvaffuḳuddîn Ebû Muḥammed b. Aḥmed b. ‘Abdillâh İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, thk. Muḥammed Şerefuddîn Ḥattâb - es-Seyyid Muḥammed es-Seyyid - Seyyid İbrâhîm Sâdık (Kâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 1425/2004), 3/261; Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed el-Ḥatîb eş-Şirbînî, *Muḡnî’l-muhtâc ilâ ma ‘rifeti me‘âni elfâzi’l-Minhâc*, thk. M. Muḥammed Tâmir - Şeyḫ Şerîf ‘Abdillâh (Kâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 1427/2006), 2/71,72; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, 4/84, 85; Muḥammed ez-Zühri el-Ġamrâvî, *es-Sirâcü’l-Vehhâc Şerhü’n ‘alâ Metni’l-Minhâc* (İstanbul: Eser Neşriyat, ts.), 114.

⁶² Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, 4/84, 85; Zuhaylî, *el-Fıḳhu’l-İslâmî*, 2/425.

⁶³ İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, 3/261, 317.

⁶⁴ Sâbık, *Fıḳhu’s-sünne*, 1/448.

⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, 3/261.

⁶⁶ et-Tevbe 9/113.

⁶⁷ Sâbık, *Fıḳhu’s-sünne*, 1/447, 448.

⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, 3/261.

⁶⁹ İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, 3/399; Şemsü’l-Eimme Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl es-Seraḫsî, *el-Mebsût* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403/1982-1983), 2/52, 53; Sâbık, *Fıḳhu’s-sünne*, 1/447, 448. Detaylı bilgi için bk. Mehmet Ergün, *İslâm Hukukunda Kefâlet* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 7 vd.

⁷⁰ Ebû Muḥammed ‘Alî b. Aḥmed İbn Hazm el-Endelûsî. *el-Muḥallâ bi’l-âşâr*, ed. ‘Abdü’l-Ġaffâr el-Bindârî (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2010), 3/399; Sâbık, *Fıḳhu’s-sünne*, 1/448.

“Arkadaşınızın cenazesini kılın!”⁷¹ emri umûm içindir.⁷² Ayrıca müminler kardeş olduğu gibi,⁷³ mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirinin velileridirler.⁷⁴ Bu esaslara göre Müslüman olarak ölen her kişi Müslümanların kardeşidir, ondan cenaze namazını esirgemek büyük bir mesuliyettir. Kaldı ki intihar eden kişinin büyük günah işlediği aşikârdır. Dolayısıyla günahkâr olarak ölen fâsık kişinin de Müslüman din kardeşlerinin duasına, üzerine cenaze namazı kılmalarına çok daha fazla muhtaçtır.⁷⁵

4. Değerlendirme

İslâm hukukuna göre hukuken himaye altına alınan can muhteremdir.⁷⁶ Bu esasa göre haksız yere masum bir kişinin öldürülmesi haram⁷⁷ ve büyük günahdır.⁷⁸ Ayrıca kişinin kendi canını tehlikeye atması⁷⁹ ve kendisini katletmesi başkasını öldürmesinden çok daha büyük bir günahdır.⁸⁰ Kişi ne kadar zor durum ve çetin sıkıntılarla karşılaşarsa karşılaşsın sabretmeli,⁸¹ ümitsizliğe düşmemeli,⁸² değil intihar normal bir ölümü dahi temenni etmemelidir.⁸³ Kişi manevî tedavi dâhil⁸⁴ gerekiyorsa tedavi hizmeti almalı,⁸⁵ saadeti Allah’ı anmakta ve Onu

⁷¹ Buhârî, “Cihâd”, 77; Müslim, “İmân”, 179; Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, 1/448.

⁷² Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, 1/448.

⁷³ krş. el-Hucurât 49/10; Müslim, “Birr”, 58; Tirmizî, “Hudûd”, 3; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, 3/399; Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, 1/448.

⁷⁴ bk. et-Tevhîd 9/71; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, 3/399; Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, 1/448.

⁷⁵ İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, 3/399; Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, 1/448.

⁷⁶ Erdoğan, “İsmet”, 213, 214. Detaylı bilgi için bk. Ergün, *İslâm Hukukunda Yapı Mâliklerinin Kusursuz Sorumluluğu*, 2, 3, 19, 29.

⁷⁷ en-Nisâ 4/93; el-İsrâ 17/33; Buhârî, “Vesâyâ”, 23; Müslim, “İmân”, 144.

⁷⁸ Nüreddin es-Sâbûni, *Mâturîdiyye akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 1982), 167 vd.; Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî, *Ehl-i sünnet i’tikadı* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 4. Baskı, 1986), 47 vd.; Şen, *Bilinç ve Etkisi*, 249.

⁷⁹ el-Bakara 2/195.

⁸⁰ Molla Hüsrev, *Dürerü’l-ḥükkâm*, 1/163; İbn Nüceym, *el-Baḥru’r-râik*, 2/215; İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-Muḥtâr*, 2/211; Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 2/425.

⁸¹ el-Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/17; Yûsuf 12/18; el-Meâric 70/5; el-İnsân 76/24; Ebû İshâk İbrâhîm b. ‘Alî b. Yûsuf el-Firûzâbâdî eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, thk. eş-Şeyh Zekerîyyâ ‘Umeyrât (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye, 4. Baskı, 1438/2017), 1/235, 236; Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, 1/409, 410; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/43-45.

⁸² Yûsuf 12/87; el-Hicr 15/56; Fussilet 41/49.

⁸³ Buhârî, “Temennî”, 6; “Merzâ”, 19; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), “Cenâiz”, 9; Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), “Zühd”, 31; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/236; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, 3/396; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, 3/21; Tahtâvî, *Hâşiyetü’t-Tahtâvî*, 343.

⁸⁴ Hayrettin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar* (İstanbul: İz Yayıncılık, 16. Baskı, 2002), 119.

⁸⁵ Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, 3/21; Karaman, *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*, 118. Bilinci yerinde değilken intihar etmek farklı hukukî neticeler doğurabileceği için intihar anını kapsayan zaman diliminde *müntehirin* psikolojik durumu önemlidir. Bilincin hak ve sorumluluklara etkisi için bk. Şen, *Bilinç ve Etkisi*, 133-267; Muhammed Ebû Zehrâ, *Uşûlü’l-fıkh* (b.y.: Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, ts.), 327-363; Eşsizozlu – Sercan, “İntihara Azmettirme...”, 214.

aramakta bilmeli,⁸⁶ çokça Allah'ı düşünmeli,⁸⁷ dünyevî heves ve ihtiraslarından kurtulmalı,⁸⁸ ruhî ve manevî yönünü ihmal etmemeli,⁸⁹ hayatı gayesiz, disiplinsiz yaşamamalı,⁹⁰ sağlam bir inanç zırhı ile sinirlerini koruma altına almalıdır.⁹¹ Kezâ, toplum fertlerinin de İslâm ahlâkının esasının Allah'a tazim olduğu kadar, başta insan olmak üzere diğer mahlûkata merhamet etme hisleri ile eğitilmeli, öyle her yere düşen kişinin güçsüz olmadığı, belki de bir başka ferдин etkisi ile ruhunda bazı yırtılma ve ezikliklerin oluşmuş olabileceği fikriyatı ile yetiştirilmelidir.⁹² Çetin, çekilmez, başa çıkılmaz zannedilen hâl ve durumlarda zayıf düşen bireyler yardım görmeli, irşat ve rehberlik hizmetleriyle desteklenmelidir.⁹³ Allah'ın rahmetine erişmenin en önemli unsurlarından birinin de Onun yarattıklarına şefkat ve merhametle yaklaşmak olduğu bilinmelidir.⁹⁴

Hâsılı, İslâm hukukuna göre kişinin kendi öz canına kıyması hukuka aykırı, caiz olmayan bir fiildir. Çünkü can Allah Te'âlâ tarafından kişiye emanet edilen ve muhafaza edilmesi emredilen mühim bir esastır.⁹⁵ Bu esasa göre hiçbir kişi kendi canı ve vücut bütünlüğü üzerinde kasıtlı zararlı bir fiil işleyemeyeceği gibi, işlenmesine de izin veremez.⁹⁶ Bu nedendir ki intihar etmek, vücut tamlığına zarar veren bir fiili işlemek haram ve büyük günahdır. Bu haram fiili işleyen şahıs hakkında hukukî açıdan bir tazminata hükmedilmemiş

⁸⁶ er-Ra'd 13/28; İ. Hakkı İzmirli, *İslâm Mütefekkirleri İle Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese*, sad. S. Hayri Bolay (Ankara: DİB Yayınları, Ayyıldız Matbaası, 6. Baskı, 1981), 14; Tabbara, *İlmin Işığında İslâmiyet*, 260; M. Rahmi Balaban, *İlim-Ahlâk-İman (Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre)* (Ankara: DİB Yayınları, Gaye Matbaası, 6. Baskı, ts.), 39-41, 53.

⁸⁷ Balaban, *İlim-Ahlâk-İman*, 43-48.

⁸⁸ Muhammed el-Mübarek, *Yarınki Dünya (Özlenen İnsanlık)*, çev. Hüsamettin Celâl (İstanbul: Duyuran Matbaası, 1976), 159, 160.

⁸⁹ el-Bakara 2/152, 153; Fussilet 41/25; ez-Zuhuruf 43/36.

⁹⁰ Hamdi Gülal, *Ruhi Çöküntü* (İstanbul: Bahar Yayınları, 9. Baskı, ts.), 36.

⁹¹ Necati Öner, *Stres ve Dini İnanç* (Ankara: TDV Yayınları, 1985), 14.

⁹² Recep Şükrü Apuhan, *Başarı Yolunda 70 Altın Kural* (İstanbul: Timaş Yayınları, 8. Baskı, 1997), 34-35.

⁹³ krş. el-Bakara 2/156; el-A'râf 7/181; eş-Şûrâ 42/39; el-Asr 103/1-3; Balaban, *İlim-Ahlâk-İman*, 36-39, 53, 110, 111; Süleyman Uludağ, *İslâm'da İrşat* (İstanbul: Marifet Yayınları, Er-Tu Matbaası, 1984), 214-215.

⁹⁴ Tirmizî, "Birr", 16.

⁹⁵ Atar, *Fıkıh Usûlü*, 296; Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, 414; Şen, *Bilinç ve Etkisi*, 249; Recep Şentürk, "İsmet", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/137, 138.

⁹⁶ Hayata karşı işlenen suçlar hakkında detaylı bilgi için bk. Ekrem Edgü, *Borçlar Hukuku (Umumî Hükümler)* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1967), 118; Henri Deschenaux - Pierre Tercier, *Sorumluluk Hukuku*, çev. Salim Özdemir (Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1983), 44; Kaya, *İslâm Hukukunda Bedene İlişkin Zararlar ve Tazmini*, 114; Safa Reisoğlu, *Türk Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)* (İstanbul: Beta Yayınları, 25. Baskı, 2014), 166; Mehmet Ayan, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, 2016), 260; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*, (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 20. Baskı, 2016), 304; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 22. Baskı, 2017), 629; Mehmet Ergün, "İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2018), 284-285.

ise de, uhrevî büyük bir azaba uğrayacağı ifade edilmiştir.⁹⁷ Nitekim Resûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccı'nda 140.000 civarındaki bir topluluğa irat ettiği hutbesinde şöyle buyurmuşlardı: *“İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavülden korunmuştur”*⁹⁸ Bu sebeptendir ki kendi canına kasteden kişi büyük günah işlemiş olduğu gibi, Müslüman toplum ve bireyler nezdinde hakkında iyi düşünülmez. Ayrıca Allah Te'âlâ affetmezse âhîret azabını hak edebilir.

SONUÇ

İmam-ı Azam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'in de dâhil olduğu İslâm hukukçularının çoğunluğunun görüşüne göre intihar fiili her ne kadar büyük bir günah ise de intihar eden kişi söz konusu fiili helâl saymadıkça küfre düşmez. Bunun içindir ki kendi ölümüne istemli bir şekilde yol açan kişinin cenaze namazı diğer Müslümanların cenazesi gibi kılınır. Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre hata yoluyla yahut kuvvetli bir ağrıdan kurtulmak amacıyla olmadıkça, kendi öz canına kıyan şahsın cenaze namazı kılınmaz.

Kanaatimize göre intihar eden kişinin cenaze namazının kılınacağına ilişkin olarak cumhûr'ül-ulemânın benimsediği görüş, intihar eden kişinin geride kalan akraba ve yakınlarının vicdanen ve psikolojik olarak bir nebze rahatlamalarını sağlayabilir. Buna karşın İmam Ebu Yusuf'un benimsediği görüş de intihar eğilimleri beliren kişiyi “Eğer intihar edersem cenazem yıkanmaz, cenaze namazım kılınmaz...” endişesiyle yeniden hayata bağlayabilir, intihar düşünce ve niyetinden vazgeçirebilir. Ayrıca intihar eden kişinin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağına ilişkin olarak benimsenecek olan hukukî görüşte dikkate alınması gereken önemli bir husus, intihar eden şahsın nasıl bir psikolojik durumda iken intihar ettiği meselesidir. Çünkü hukuka göre bilincin hak ve yükümlülüklerine kesin tesiri vardır. Bu hukukî esasa göre yapısı yönüyle kişinin kendisine karşı bir saldırı eylemi demek olan intihar olayında, intihar fiilini kapsayan zaman dilimi içerisinde intihar eden kişinin psikolojik durumu son derece önemlidir. Normal ve bilinci yerinde olan bir kişinin kendi öz canına kıyması düşünülemeyeceği için, böylesi bir durum mezkûr şahsın ruhî rahatsızlığının bir göstergesi olarak düşünülmeli ve cenaze namazı kılınmalıdır. Çünkü bilinci yerinde değilken intihar eden kişinin cenaze namazının kılınması hem hüsnüniyet esası gereği hem

⁹⁷ krş. Kemal Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku (Akit Dışı Sorumluluk)* (İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık, 2. Baskı, 2013), 111.

⁹⁸ bk. Buhârî, “Hacc”, 132.

dinî hükümlerin gayesi hem de insanın psikolojik yapısının tanınması ve itibara alınması açısından önem arz eder.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. “Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler I – Hata”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1999), 79-109.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdillâh. *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1402/1982.
- Aldemir, Hüsnü - Aldemir, Musa. *Türkçe-İngilizce Hukuki Terimler Sözlüğü*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Ali Haydar Efendi (Büyük). *Usûl-i Fıkıh Dersleri*. nşr. M. Çevik - K. Meral. İstanbul: Üçdal Neşriyat, Fatih Matbaası, 2. Baskı, 1966.
- Atar, Fahreddin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 7. Baskı, 2008.
- Ayan, Mehmet. *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı, 2016.
- Balaban, M. Rahmi. *İlim-Ahlâk-İman (Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre)*. Ankara: DİB Yayınları, Gaye Matbaası, 6. Baskı, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.
- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ‘îl. *Şahîhu’l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Dağcı, Şâmil. *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiil*. Ankara: DİB Yayınları, 2. Baskı, 1999.
- Deschenaux, Henri - Tercier, Pierre. *Sorumluluk Hukuku*. çev. Salim Özdemir. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1983.
- Desûkî, Şemsüddîn Muhammed ‘Arafe ed-Desûkî. *Hâşiyetü’l-Desûkî ‘ale’ş-Şerhi’l-Kebîr*. 6 Cilt. ed. Muhammed ‘Abdullâh Şâhîn. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 3. Baskı, 2011.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 6. Baskı, 1984.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. b.y.: İz Yayıncılık, 11. Baskı, 1996.

- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*. çev. Abdülkadir Şener. Ankara: Fon Matbaası, 3. Baskı, 1981.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *Uşûlü'l-fikh*. b.y.: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.
- Edgü, Ekrem. *Borçlar Hukuku (Umumî Hükümler)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1967.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Baskı, 2013.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 22. Baskı, 2017.
- Ergün, Mehmet. *İslâm Hukukunda Kefâlet*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Ergün, Mehmet. *İslâm Hukukunda Yapı Mâliklerinin Kusursuz Sorumluluğu*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Ergün, Mehmet. "İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2018), 271-294.
- Ergün, Mehmet. "İslâm Hukukuna Göre Kadına Yönelik Şiddet ve Cinayet Olaylarının Değerlendirilmesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/68 (Aralık 2019), 1325-1340.
- Ersoy, Uğur. "İntihara Yönlendirme Suçu". *TBB Dergisi* 136 (2008), 75-140.
- Eşsizozğlu, Altan – Sercan, Mustafa. "İntihara Azmettirme, Teşvik, Yardım ve İntihar Kararını Kuvvetlendirme İddiasında Adli Psikiyatrik Değerlendirme: Bir Olgu Sunumu". *Türk Psikiyatri Dergisi* 28/3 (2017), 212-216.
- Gülal, Hamdi. *Ruhi Çöküntü*. İstanbul: Bahar Yayınları, 9. Baskı, ts.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâüddîn. *Ehl-i Sünnet İ'tikadı*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 4. Baskı, 1986.
- Gündoğmuş, Ümit Naci vd.. "İntihar Girişimlerinde Sağlık Personelinin Adli İhbar Yükümlülüğü". *Adli Tıp Dergisi* 18/2 (2004), 38-44.

Ğamrâvî, Muhammed ez-Zührî. *es-Sirâcü'l-Vehhâc Şerhü'n 'alâ Metni'l-Minhâc*. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.

Haddâdî, Ebû Bekr b. 'Alî b. Muḥammed el-Ḥaddâdî. *el-Cevheretü'n-neyyire 'alâ Muhtaşari'l-Ḳudûrî*. 2 Cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1978.

Hafızoğulları, Zeki - Ketizmen, Muammer. “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hayata Karşı Suçlar”. *Ankara Barosu Dergisi* 66/1 (Kış 2008), 143-154.

Halebî, İbrâhîm b. Muḥammed el-Ḥalebî. *Mülteḳâ'l-ebḥûr*. İstanbul: Şirket-i Şahâfiyye-i 'Osmâniyye Matba'asi, 1316/1898.

Heyet. *El-fetâvâ el-Hindiyye*. 6 Cilt. Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye - Mehmet Özdemir, 3. Baskı, 1393/1973.

Heyet. *Türk Hukuk Lügati*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 4. Baskı, 1998.

Hökelekli, Hayati. “İntihar”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 22/351-353. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Huysal, Ayşegül. *Türk Ceza Kanunu’nda İntihara Yönlendirme Suçu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

İbn 'Âbidîn, Muḥammed Emîn. *Reddü'l-Muḥtâr 'ale'd-Dürri'l-Muḥtâr*. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.

İbn Cüzey, Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî el-Mâlikî. *el-Kavânînu'l-Fıkhîyye*. b.y.: ts.

İbn Hazm, Ebû Muḥammed 'Alî b. Aḥmed el-Endelûsî. *el-Muḥallâ bi'l-âşâr*. 12 Cilt. ed. 'Abdü'l- Ğaffâr el-Bindârî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.

İbn Kudâme, Muvaffuḳuddîn Ebû Muḥammed b. Aḥmed b. 'Abdillâh. *el-Muḡnî*. 16 Cilt. thk. Muḥammed Şerefuddîn Ḥattâb - es-Seyyid Muḥammed es-Seyyid - Seyyid İbrâhîm Sâdık. Ḳâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 1425/2004.

İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. Yezîd. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm el-Mısrî. *el-Baḥru'r-râik şerhu Kenzi'd-deḳâik*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2. Baskı, ts.

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Aḥmed b. el-Ḥafîd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. 4 Cilt. thk. Ferîd 'Abdü'l-'Azîz el-Cündiyy. Kâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 1425/2004.
- İbnü'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdillâh. *Aḥkâmu'l-Ḳur'ân*. 4 Cilt. thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. 'Abdulvâhîd b. Mes'ûd es-Sivâsî. *Şerḥu Fethi'l-kadîr (Netâicu'l-efkâr fî keşfi'r-rümûzi ve'l-esrâr tekmilesi ile birlikte)*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, ts.
- İçer, Zafer. "İntihara Yönlendirme Suçu TCK. md. 84)". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28/1 (2020), 295-347.
- İzmirli, İ. Hakkı. *İslâm Mütefekkirleri İle Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese*. sad. S. Hayri Bolay. Ankara: DİB Yayınları, Ayyıldız Matbaası, 6. Baskı, 1981.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs. *Fıkh Lugatı (Arapça-İngilizce-Türkçe)*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012.
- Karadâvî, Yûsuf. *İslâm Hukuku (Evrensellik-Süreklilik)*. çev. Yusuf Işıcık - Ahmet Yaman. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2. Baskı, 2014.
- Karaman, Hayrettin. *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 16. Baskı, 2002.
- Kâsânî, 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî. *Kitâbu Bedâi'u's-şanâi' fî tertîbi's-Şerâi'*. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2. Baskı, 1394/1974.
- Kaya, Ali. *İslâm Hukukunda Bedene İlişkin Zararlar ve Tazmini*. Bursa: Emin Yayınları, 2007.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 20. Baskı, 2016.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Aḥmed b. Muhammed el-Ḳudûrî. *el-Muḥtaşar*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1398/1977.
- Ḳur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*. Heyet. Medine: Ḥâdimü'l-Ḥarameyni's-Şerîfeyn Kral Fehd Mushaf Basım Kurumu, 1412/1992.

- Mahallî, Celâleddîn - Süyûtî, Celâleddîn. *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 2 Cilt. İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi Yayınları, ts.
- Ma'lûf, Luvîs el-Yesûî. *el-Müncid fi'l-lüğa ve'l-a'lâm*. Beyrût: Dâru'l-Maşriq, 26. Baskı, 1982.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muḥammed. *el-Hâvi'l-kebîr şerḥu Muḥtaşari'l-Müzenî fi fıkhi mezḥebi'l-İmâmi 'ş-Şâfi'î*. 19 Cilt. thk. eş-Şeyḥ 'Alî Muḥammed Mu'avviz - eş-Şeyḥ 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Baskı, 1439/2018.
- Mevsilî, 'Abdullâh b. Muḥammed b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muḥtâr*. 5 Cilt. ta'lîk: Şeyḥ Maḥmûd Ebû Daḳîka. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991.
- Molla Hüsrev, Muḥammed b. Ferâmûz. *Düererü'l-hükkâm fi şerḥi Ğureri'l-aḥkâm*. 2 Cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1970.
- Mübarek, Muhammed. *Yarınki Dünya (Özlenen İnsanlık)*. çev. Hüsametdin Celâl. İstanbul: Duyuran Matbaası, 1976.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Ḳuşeyrî en-Nisâbûrî. *el-Câmi'u's-şâhiḥ*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Nâcî, Muallim. *Lûgat-ı Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Nesâî, Ebü 'Abdirrahmân Aḥmed b. Şu'ayb b. 'Alî en-Nesâî. *es-Sünen*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- NTV, "İntihar oranları dünyada artıyor, her 40 saniyede bir kişi intihar ediyor, Türkiye'de durum ne?". Erişim 21 Mayıs 2020. <https://www.ntv.com.tr/saglik/dunyada-her-40-saniyede-bir-kisi-intihar-ediyor-turkiyede-durum-ne,DmJ25q8IrkSebAXWdxwTnw>.
- Öner, Necati. *Stres ve Dini İnanç*. Ankara: TDV Yayınları, 1985.
- Reisoğlu, Safa. *Türk Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. İstanbul: Beta Yayınları, 25. Baskı, 2014.
- Remlî, Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. Hamza el-Enşârî. *Nihâyetü'l-muḥtâc ilâ şerḥi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1435-1436/2014.
- Sâbık, Seyyid. *Fıkhu's-sünne*. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Dâru'l-Ḥadîs, ts.

- Sâbûni, Nûreddin. *Mâturîdiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: DİB Yayınları, 3. Baskı, 1982.
- Sâmî, Şemseddîn. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Semerkindî, ‘Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Aḥmed. *Tuḥfetü’l-fukahâ*. 4 Cilt. thk. el-İmâm Muhammed el-Muntaşır Billâh el-Kitânî - Vehbe Muştafâ ez-Zuhaylî, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1438/2017.
- Serahsî, Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl es-Serahsî. *el-Mebsût*. 30 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403/1982-1983.
- Şa‘bân, Zekiyüddîn. *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-Fıkh)*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 19. Baskı, 2014.
- Şâfi‘î, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 9 Cilt. thk. Muhammed İbrâhîm el-Ḥifnâvî. Kâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 1429/2008.
- Şen, Cemalettin. *Bilinç ve Etkisi (İslâm Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi)*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- Şentürk, Recep. “İsmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 23/137-138. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şevkânî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed. *Neylü’l-evṭâr şerḥu Münteḳa’l-aḥbâr min eḥâdis-i Seyyidi’l-Aḥyâr*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Cîl, 1973.
- Şeybânî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Ḥasen. *el-Aşl*. 6 Cilt. thk. eş-Şeyḥ Aḥmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1438/2017.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. ‘Alî b. Yûsuf el-Firûzâbâdî. *el-Mühezzeb*. 3 Cilt. thk. eş-Şeyḥ Zekerîyyâ ‘Umeyrât. Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 4. Baskı, 1438/2017.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed el-Ḥatîb eş-Şîrbînî. *Muḡni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me‘ânî elfâzı’l-Minhâc*. 6 Cilt. thk. M. Muhammed Tâmir - Şeyḥ Şerîf ‘Abdullâh. Kâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 1427/2006.
- Şürünbülâlî, Ebu’l-İhlâş Ḥasen b. ‘Ammâr b. ‘Alî. *Merâki’l-felâḥ bi-imdâdi’l-Fettâḥ şerḥu Nûri’l-îzâḥ ve necâti’l-ervâḥ*. İstanbul: Dersa‘âdet Kitabevi, 1985.
- Tahtâvî, Aḥmed Râfi‘. *Ḥâşiyetü’t-Tahtâvî ‘alâ Merâki’l-felâḥ şerḥu Nûri’l-îzâḥ*. Mısır: Matba‘a-i Muştafâ Muhammed, 1356/1937.

- Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ b. Servet. *el-Câmi'u's-şâhih*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Turan, Şerafettin. *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe)*. Ankara: Bilgi Yayınları, Olgaç Matbaası, 1980.
- Türk Ceza Kanunu. İstanbul: Beta Yayınları, 12. Baskı, 2015.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm'da İrşat*. İstanbul: Marifet Yayınları, Er-Tu Matbaası, 1984.
- Uludağ, Süleyman. *Bayezid-i Bistami Hayatı-Menkıbeleri-Fikirleri*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Unat, Faik Reşit. *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 6. Baskı, 1988.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *Çağdaş Fıkıh Problemleri*. Bursa: Feyiz Yayınları, 2008.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili Türkçe Tefsir*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1982.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmûsu*. 5 Cilt. haz. Sıtkı Güllü. İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Yenişehirli, Şeyhü'l-İslâm Abdullah Efendi. *Behçetü'l-fetâvâ ma'an-nukûl*. İstanbul: Dâru't-Tıbbâ'ati'l-'Âmire, 1266/1850.
- Yeniterzi, Emine. *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*. Ankara: TDV Yayınları, 4. Baskı, 2001.
- Yıldız, Kemal. *İslâm Sorumluluk Hukuku (Akit Dışı Sorumluluk)*. İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık, 2. Baskı, 2013.
- Zeydân, 'Abdülkerîm. *el-Vecîz fi uşûli'l-fikh*. Bağdat: Dersa'âdet, 6. Baskı, ts.
- Zeydân, Abdülkerîm. *Fıkıh Usûlü*. çev. Ruhi Özcan. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1993.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*. 10 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âşır, 34. Baskı, 1435/2014.